

30 LET OD VZNIKU EXPOZICE S NÁZVEM Z DĚJIN PŘÍBRAMSKÉHO HORNICTVÍ

Hornické muzeum Příbram patří k nejstarším muzeím v České republice. Svoji odbornou činností navazuje na práci někdejšího Krajinického muzea v Příbrami, které bylo založeno dne 12.12. 1886 díky osobní iniciativě vlastivědného badatele, řídicího učitele Ladislava Malého (1862-1956). Vedle městských památek shromažďovalo od prvopočátku nejvíce sbírkových předmětů z oblasti příbramského hornictví a hutnictví, dominantních stimulů dynamického rozvoje regionu, s tradicí sahající až do pravěku.

Souběžně s Krajinickým muzeem existovalo v Příbrami již od poloviny 19. století též podnikové tzv. Hornické muzeum zřízené C.k. Karloboromejským hlavním horním závodem na stříbro a olovo, později provozované Státními doly na stříbro a olovo v Příbrami, následně jejich nástupnickými organizacemi. Část exponátů tohoto muzea byla v inventáři a přístupná příležitostně veřejnosti již od roku 1852. Jednalo se zejména o rozsáhlou kolekci vzorků rud a průvodních hornin z příbramské rudní oblasti a o některé další unikátní materiály vztahující se k vývoji místního báňského podnikání.

Klíčovým momentem k utvoření základní dlouhodobé strategie rozvoje příbramského báňského muzea v přírodě se staly výsledky jednání mezinárodního semináře věnovaného problematice záchrany a nového využití montánních památek na Příbramsku, uspořádaného v roce 1973 Českou vědecko-technickou společností, pobočkou národního podniku Rudné doly Příbram, a Národním technickým muzeem Praha, pod záštitou Federálního Ministerstva hutnictví a strojírenství, na kterém bylo dohodnuto, že jádro muzea bude tvořit areál Ševčinského dolu, dolu Vojtěch a Anna, k nimž bude vybráno několik doplňujících objektů a zařízení.

Konkrétním výsledkem těchto snah byla v letech 1974-1978 rekonstrukce cáchovný Ševčinského dolu a její začlenění do muzea s expozicí o historii hornictví na Příbramsku. Stalo se tak roku 1978 při příležitosti konání XVII. ročníku mezinárodního sympozia Hornická Příbram ve vědě a technice. Libreto a scénář expozice zpracoval PhDr. Bohumil Křepelka, autorem projektu byl ing. arch. Ladislav Janouš, výtvarné řešení vzniklo v ateliéru arch. Václava Hainala a dodavatelem díla byl n. p. Výstavnictví Praha. Současně byla zpřístupněna veřejnosti také původní hornická chalupa se základy ze 17. století, s interiérovou expozicí podle scénáře PhDr. Olgy Skalníkové, CSc., přibližující život havířské rodiny na přelomu 19.-20. století. Odborným garantem obsahové náplně expozičních celků se stal PhDr. Jiří Majer, CSc., jeden z nejvýznamnějších historiků hornictví u nás i v zahraničí. O rok později se uskutečnily částečné opravy hlavní šachetní budovy Ševčinského dolu, do které byla situována stálá expozice o vývoji svislé důlní dopravy ve zdejších revíru.¹⁾

Nejstarší hmotné movité montánní památky, vystavené v cáchovně Ševčinského dolu v expozici z roku 1978, s názvem Z dějin příbramského hornictví, se vážou k prvním historicky známým obyvatelům regionu, kterými byli pravděpodobně Keltové. Působení Keltů na Příbramsku je dáváno do souvislosti s jejich renomé schopných

prospektorů, hutníků, kovářů a uměleckých řemeslníků. Ukázkou mistrovského keltského šperkařství a zároveň nepřímým doložením jejich montánní činnosti v okolí, je například bronzový řetízek, náramek, spona a další předměty pocházející z Brodu, datované do 3. - 2. století před n. l., a vykopané archeology v roce 1988. Na Příbramsku měli keltští kovkopové možnost exploatovat především ložiska stříbra, olova, mědi, cínu, ale i zlata a železa. Naznačují to četné jevy. Jednak existence výrazné surovinové základny poblíž keltských sídlišť, dále určité topografické vztahy a konečně i globální charakter osídlení zdejší oblasti. Dostí reálná je například teorie o rýžování stříbra v jeho ryzí podobě podél říčky Litavky od Březových Hor dále k Bohutínu. Existují unikátní pozůstatky čtyřúhelníkových keltských svatyň z oblasti mezi Třebsem a Kamennou, jejichž vznik mohl souviset s místním rýžováním zlata. Bohužel doposud není k dispozici přímý důkaz těžby a zpracování kovů. Poblíž Konětop, Jerusaléma a Brodu bylo zjištěno další pravěké sídliště s nálezy z laténského a částečně pozdně halštatského období. Je mezi nimi i železná spona, zápona, torzo kopí, několik kusů strusky a zřejmě také vzorek rudy.

Současná pramenná základna bezpečně potvrzuje místní těžbu a zpracování rud nejméně od 13. století, kdy se v březohorském rudním revíru, s polymetalickými ložisky Březové Hory a Bohutín zpracovávaly rudy se značným obsahem stříbra, olova, zinku a dalších kovů. Jejich těžba je v expozici prezentována archeologickými nálezy z montánních lokalit v okolí Litavky od Bohutína k Březovým Horám, z povodí Pílského potoka v Brdech i odjinud, a také vykopávkami z neagrárního sídliště z území Březových Hor. Kromě vzorků strusky se podařilo objevit například železný hák zakončený koulí k upevnění okovu, pocházející z archeologického nálezu důlního díla ze 13. století u Bohutína, nebo hornickou sekerku a železný špičák z montánního pracoviště u Lazce, datovaného rovněž do 13. století. Prvním písemným dokumentem o zpracování rud v příbramském regionu je listina z 21. dubna 1311, podle které postoupil pražský měšťan Konrád pražskému biskupu Janu IV. zdejší huť. Tato zpráva je považována za nejstarší písemný doklad místní těžby a zpracování olovnato-stříbrných rud. Existuje též názor, že se jednalo o huť železářskou. Kopii této listiny mohou shlédnout i návštěvníci expozice. Uváděný pramen potvrzuje určitou tradici báňské činnosti, sahající s jistotou před letopočet 1311.

Montánní práce na Příbramsku pokračovaly s různými úspěchy i v průběhu následujících staletí. Od 30. do konce 50. let 16. století vyvrcholila první výraznější těžební konjunktura, která však nepřekročila hranice regionu. Přesto způsobila příliv dalších horníků a hutníků, většinou Němců z Krušných hor. Tito kolonisté se mohli usazovat přímo v okolí těžebních aktivit na Březovém vrchu, dnešních Březových Horách. Kovkopové byli organizováni v Horním bratrstvu spravovaném hormistrem a přísežnými. Od krále Ferdinanda I. Habsburského získali v roce 1530 i vlastní pečetidlo, které nyní patří k cenným předmětům vystaveným ve vzpomínané expozici. Tuto dobu dále přibližuje například kopie listiny z 20. 11. 1579, kterou císař Rudolf II. Habsburský povýšil Příbram na královské horní město, nebo zvon z původního hornického kostelíka sv. Prokopa (zvon je datován rokem 1580) i řada havířských pracovních nástrojů – želízka, mlátky, špičáky, troky a jiné. Technická úroveň zdejší montánní činnosti je výtvarně doložena vyobrazením z iluminovaného příbramského graduálu z 80. let 16. století či v knize Bohuslava Balbína „Diva Montis Sancti...“ z roku 1665. K cenným exponátům se řadí i stříbrná pamětní medaile z roku 1728, jejímž autorem byl zřejmě řezač kolků z pražské mincovny František Vavřínek Altomonte. Je na ní znázorněn rakouský císař Karel VI. s chotí Alžbětou Kristinou, jak přijímají od příbramským měšťanů vedených hormistrem a primátorem

Jiřím Tomášem Puschem stříbro ze zdejších dolů jako poděkování za císařem předané potvrzení městských privilegií (ve skutečnosti tyto výsady garantovala až císařovna Marie Terezie).

Nejvíce movitých montánních památek umístěných v expozici pochází z 19. a 20. století. Je to dáno především tím, že příbramské stříbrorudné hornictví dosáhlo v 2. polovině 19. století evropské a v některých směrech i světové úrovně. Na začátku 2. poloviny 20. století měla pak zhruba tři desetiletí strategickou funkci také těžba zdejšího uranového ložiska, jedné z nejdůležitějších součástí příbramské rudní oblasti. Svědectví o tom přináší například vystavené pracovní nástroje, pomůcky, části strojů a zařízení, jako jsou želízka, mlátky, špičáky, kracle, ruční vrtáky, vrtací kladiva a sbíječky, vrtací tyče s korunkami, troky, důlní vůz, hornická svítidla, měřící přístroje, záchranářská technika, ochranné přilby, ukázky drátěných lan, pomůcky k trhacím pracím atd. Mezi unikátní movité památky se řadí pamětní želízko a mlátek s krásnou gravírovanou výzdobou zhotovené z březohorského stříbra roku 1853, které obdržel příbramský horní závod od tehdejšího císaře Františka Josefa I. na počest úspěchů zdejšího báňského podnikání a dále rovněž stříbrné, bohatě zdobené švancary, vyrobené při příležitosti dosažení světového prvenství 1 000 m svislé hloubky dolu Vojtěch v r. 1875. Reprezentují opět mistrovskou ukázkou kovotepecké a stříbrnické umělecké práce. Z textilního sbírkového fondu je nutné připomenout bohatě zdobený historický prapor březohorského Spolku horníků hutníků. Prapor vyrobila v první polovině 19. století pražská dílna H. V. J. Trenkwald a byl věnován patronu sv. Vojtěchu. V expozici jsou také vystaveny pracovní i slavnostní uniformy (včetně doplňků) zaměstnanců příbramského horního závodu z 19. a 20. století, báňských úředníků, akademiků, profesorů Vysoké školy báňské v Příbrami nebo například člena hornické kapely.

K vidění jsou i předměty lidové tvořivosti zdejších horníků a hutníků, mezi které patří modely dolů s kombinací řezeb a dekorativních minerálů zvané štufrverky, dřevěné plastiky havířů a hornických patronů, betlémové figurky a jiné. Jsou významným dokladem historického a duchovního vývoje se speciálním akcentem na prostředí příbramské společnosti, pyšníci se charakteristickými prvky zdejší lidové umělecké činnosti. Vysokou historickou a dokumentační hodnotu má též listinný fond, jako například fárací knihy, různá vyobrazení nebo fotografie.²⁾

Muzejní expozice s názvem Z dějin příbramského hornictví se v letošním roce dočkala 30. sezóny. Průběžně je inovována a doplňována o nové sbírkové předměty a také o výstavnické prvky a moduly. Nechybí zde ani údaje o tom, že v letech 1978 – 1979 byl uzavřen březohorský revír a roku 1991 též uranové ložisko. Tento výstavnický projekt láká i po třech desetiletích množství zvědavých návštěvníků Hornického muzea Příbram, což je nejlepší vizitka práce týmu realizátorů expozice.

Poznámky:

- 1) Hornické muzeum Příbram, fond Sbírka dokumentace, Z historie muzea.

Křepelka, Bohumil. Dějiny hornictví ve sbírkách a expozicích Hornického muzea v přírodě na Březových Horách. Vlastivědný sborník Podbrdsko (dále VSP), Příbram 1986, 30, s. 41 – 56.

Majer, Jiří. Koncepce a příprava hornického skanzenu na Březových Horách. In Sborník přednášek a referátů semináře k problematice asanace likvidovaného historického revíru a vybudování hornického skanzenu na Březových Horách. Příbram

1973, s. 21 – 35.

Velfl, Josef. Historie příbramského muzea. VSP, Příbram 1986, 30, s. 9 – 33.

Velfl, Josef. 120 let muzea v Příbrami. Podbrdsko, Příbram 2006, VIII, s. 238 – 255.

- 2) Drda, Petr. Laténské bronzové náramky z okolí Příbramě. VSP, Příbram 1968, 2, s. 171 – 173.
- Graham, Hunter, Frederic, Barry. Bohemian and Moravian Graduals 1420 – 1620. Turnhout 2006, s. 512 - 521.
- Korený, Rastislav – Fikrle, Marek. Příspěvek k poznání metalurgie olova v mladší době bronzové v Čechách. In Sborník mezinárodního symposia Hornická Příbram ve vědě a technice. Sekce T. Příbram 2006, s. 97 – 99 .
- Kudrnáč, Jaroslav. Archeologické výzkumy hornických stařin v povodí Litavky. VSP, Příbram 1987, 38 – 39, s. 221 – 247.
- Mathauser, Václav. Průvodce uměleckými sbírkami. VSP, Příbram 1986, 30, s. 117 – 131.
- Smejtek, Lubor. Z dějin archeologického bádání na Příbramsku. VSP, Příbram 1986, 30, s. 85 – 102.
- Velfl, Josef. Movité a nemovité montánní památky v péči Hornického muzea Příbram. In Sborník mezinárodního symposia Hornická Příbram ve vědě a technice. Sekce T. Příbram 2003, s. 7 – 14.
- Waldhauser, Jiří. Další stopy archeologické aktivity Keltů v areálu rýžovišť zlata mezi Třebsem a Kamennou na Příbramsku. Studie z dějin hornictví, Praha 1991, 21, s. 119 – 123.